

## EBUBEKİR HÂZİM TEPEYRAN'IN KÜÇÜK PAŞA ROMANINA YANSIYAN KÖY HAYATI\*

*Village Life in Ebubekir Hâzım Tepeyran's Novel Küçük Paşa (Little Pasha)*

*Деревенская жизнь отражённая в романе "Кучук Паша (маленький паша)" Абу Бакр Хазим Тепейран*

**Necati TONGA\*\***

*Gazi Türkiyat, Güz 2013/13: 121-132*

**Özet:** 1864 yılında Niğde'de dünyaya gelen Ebubekir Hâzım Tepeyran, bu şehrin yetiştirdiği önemli yazar ve devlet adamlarından biridir. Tepeyran'ın en önemli eserinin, "Küçük Paşa" olduğu kabul edilmektedir. Yazarın 1910 yılında yayınladığı bu roman, edebiyat tarihimizde köy hayatını işleyen eserlerden biridir.

"Küçük Paşa"da olaylar, Orta Anadolu'nun bir köyünde geçer. Bu köyün bir Niğde köyü olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından iddia edilmiştir. "Hatıralar" adlı eserinin bir bölümünde Niğde'ye dair çocukluk hatıralarını aktaran Tepeyran, "Küçük Paşa" romanında da Orta Anadolu'da bir köyün ve köylülerin panoramasını gerçekçi bir bakış açısıyla çizer. Eserde Orta Anadolu bölgesinin ağız özelliklerinin köylülerin diliyle yansıtıldığı görülmektedir. "Küçük Paşa"da anlatılan köy hayatı, Tepeyran'ın idari görevleri nedeniyle bulunduğu yerlerde edindiği izlenimlerle birlikte yazarın tecrübeleri ve hatıralarından beslenmiştir. Biz bu makalemizde "Küçük Paşa" romanında köy hayatının nasıl ele alıp işlendiğini değerlendirmeye çalışacağız.

**Anahtar kelimeler:** Ebubekir Hâzım Tepeyran, Küçük Paşa, roman, köy romanı

**Abstract:** Ebubekir Hâzım Tepeyran (b.1864) was one of the most important authors and statesmen who were born and grown in Niğde. It is accepted that the distinguished literary work of him is a novel titled Küçük Paşa (Little Pasha). This novel was published in 1910 and in Turkish literature it was among the first novels about village life.

In the novel the events take place in a village resided in Middle Anatolia. Many researchers claim that it is a village of Niğde. Tepeyran narrates some of his childhood memories related to Niğde in his book Hatıralar (Memoirs). In Küçük Paşa he manages to narrate the conditions of a middle Anatolian village and villagers' misery in a realistic view. Through the novel the reader can find the features of the villagers' dialect spoken in that region. Besides his childhood memoirs, Tepeyran benefited from his experiences in different places where he was a governing officer of the State. This article discusses and evaluates how the village life is narrated and presented in Küçük Paşa.

**Key words:** Ebubekir Hâzım Tepeyran, Küçük Paşa, novel, village novel

**Аннотация:** Абу Бакр Хазим Тепейран родившийся в 1864 году в Ни́де, является одним из ведущих писателем и государственным деятелем города Ни́де. Самым важным трудом Тепейрана является роман "Кучук Па́ша (Маленький Па́ша)". Этот роман опубликованный писателем в 1910 году, стал первым произведением в которой описывается сельская жизнь в истории нашей литературы. События в "Кучук Па́ша" происходят в деревне Центральной Анатолии. Некоторые исследователи считают что это деревня является одной из деревень Ни́де. Тепейран, в одной из глав своей книги под названием

\* I. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu (3-6 Mayıs 2012)'nda sunulan bildiri metninin geliştirilmiş şeklidir.

\*\*Gazi Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı. necati.tonga@gmail.com

"Хатыралар (Воспоминания)" передает свои детские воспоминания о Ниде. Таким же образом писатель реалистически описывает одну деревню того времени находящегося в Центральной Анатолии и сельчан проживающих там. В романе говор Центральной Анатолии отражается в языке крестьян. Деревенская жизнь описанная Тенеїраном в "Кучук Паша" упитана его личными опытами и воспоминаниями, а также его впечатлениями оставшихся во время исполнения административных должностей в разных регионах. В данной статье мы постараемся оценить как обрабатывается деревенская жизнь в романе "Кучук Паша".

**Ключевые слова:** Абу Бакр Хазим Тенеїран, Кучук Паша (Маленький Паша), роман, роман о деревне

#### a. GİRİŞ : TAHKİYEMİZDE TAŞRAYA/KÖYE AÇILIŞ VE KÜÇÜK PAŞA

Sen şehirlî ben köylüyüm  
Sen atlas ben halı mıyım?  
Sen öyleysen ben böyleyim  
Sen gülsün ben çalı mıyım?  
Âşık Gülhanî

Şahısların veya figürlerin başlarından geçen, geçme ihtimali olan yahut olmayan olay veya durumların kurmaca bir dünyada anlatıldığı uzun edebî türe *roman* denir. Romanlar; ele alınan konu ve konunun işlenişi bakımından *psikolojik roman*, *edebî roman*, *tarihî roman*, *bilim-kurgu roman*, *nehir roman*, *post-modern roman*, *aile romanı*, *cinayet romanı*... gibi çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmaktadır. Bu alt başlıklardan biri de köy romanıdır ve bu roman türü; köyün, köylünün hayatına odaklanması bakımından diğer roman türlerinden ayrılır.

Edebiyatımızda şehir -özellikle de İstanbul- hayatının dışında bir hayatın var olduğunun fark edilmesi ve edebî eserlerde taşranın yer bulması Tanzimat döneminde olur. Taşraya açılış önce şiirde başlamış; bu eğilim daha sonra roman ve hikâyemizde akislerini bulmuştur. Tahkiyemizin köye/taşraya açılmasında yazarlarımızın Tanzimat döneminde yapılan *Paul ve Virginie*, *Robenson Crusoe*, *Atala* gibi eserlerin çevirilerinden etkilenmeleri ve benzer eserleri edebiyatımıza kazandırma istekleri de etkili olmuştur.

Tahkiye dünyamızın İstanbul dışına açılmasında üzerinde durulması gereken ilk isim, Ahmed Midhat Efendi'dir (Okay 1990: 110-116). Ziraata meraklı olduğu bilinen yazarın gerçek bir hikâyeden ilham alarak yazdığını belirttiği *Bir Gerçek Hikâye* (1876) adlı hikâyesi ve *Bahtiyarlık* (1885) adlı romanı, bu yolda yapılmış ilk kalem denemeleri olarak kabul edilmektedir. Orhan Okay, Ahmed Midhat Efendi'nin *Bahtiyarlık* adlı romanını edebiyatımızda köy konusuna eğilen ilk eser olarak belirtir:

"Bugünkü bilgilerimize göre roman ve hikâyede köy konusunun ilk işlenişini Ahmed Midhad Efendi'nin *Bahtiyarlık* eserinde buluyoruz. Basım tarihi 1885 olan bu romanda bir şehirli gencin, Orta Anadolu'da bir köye yerleşerek orada tabiatla mücadelesini ve altı sene süren bir çalışmadan sonra o devre göre modern bir çiftlik kurmasının hikâyesini okuruz" (Okay 2011: 235).

Mutasarrıf Paşabey-zâde Ömer Âli Bey tarafından yazılan *Türkmen Kızı* (1889) ise M. Kayahan Özgül'e göre ilk köy romanımız olarak kabul edilmelidir. M. Kayahan Özgül, bu roman ile ilgili şu önemli tespitleri yapmıştır:

“Varlığından haberdar olmadığımız için köy romanı listemize dâhil edemediğimiz pek çok eserin daha bulunması muhtemel. Bunların kimisi basım tarihinin eksikliğinden, kimisi İstanbul dışında basıldığından, kimisi de dikkatimizi çekmediğinden meçhûlümüz. Çok uzak bir tarihte ve İstanbul haricinde neşredilmediği hâlde şimdiye kadar gözümüze ilişmemiş bir eser, kriterlerimize göre de ilk köy romanımız *Türkmen Kızı* (İst., 1307/1889, *Âlem Mat.*, s. 208)'dir” (Özgül 1998: 284).

Ömer Âli'nin “bir Türkmen kızının ahvâl-i âşikânesini musavvir olduğu için sırf millîdir” sözüyle sunduğu *Türkmen Kızı*, tespit edilebilen ilk köy romanı olmasının yanı sıra Türkmenlerin hayatına dair mahallî renklere yer vermesi bakımından da önemlidir.

*Türkmen Kızı*'nın neşrinden evvel pek çok araştırmacı tarafından köy hayatını işleyen ilk eserlerden biri olarak Nabizâde Nazım'ın *Karabibik* (1890) adlı eseri zikredilmiştir. Antalya'nın Kaş ilçesinin Beymelik köyünden *Karabibik*'in başından geçenlerin realist bir bakış açısıyla anlatıldığı eser, *doğrudan doğruya köylünün hayatını konu edişi, köyü ve köylüyü gerçeğe bağlı kalarak verişiyle, köy roman ve hikâyeciliğinin ilk önemli örneklerinden biri* (Kaplan 1997: 27) olarak değerlendirilmektedir. Mizancı Mehmed Murad'ın *Karabibik*'le aynı yıl neşrettiği *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* (1890) adlı romanında ise köy ve köylü, romanın başkışısı Mansur Bey'in bakış açısı ve düşünceleri ile romanda yer bulmuştur.

Köy romanı yolundaki önemli adımlardan biri de Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* (1910) adlı romanıdır. Eser, ilkin *Yeni Şeyler Birinci Kitap: Küçük Paşa* ismiyle yayınlanmış ve o dönemde pek dikkat çekmemiştir. Cumhuriyet döneminde yazarların Anadolu'ya yeniden yönelmeleri neticesinde üzerinde durulmaya başlanan *Küçük Paşa*, 1947 yılında yazarının sadeleştirmesiyle tekrar yayınlanmıştır.

1910 baskısının önsözünde *bir köylü çocuğun muhayyel sergüzeşti* şeklinde takdim edilen roman, Türk edebiyatında köye ve köylüye eğilen ilk eserlerden biri olması bakımından önemlidir. “*Küçük Paşa taşıdığı sanat ve edebiyat değerinden ziyade konusu ile dikkat çekmiş bir romandır. Bu esere kadar yer yer köy ve köylüden bahsedilmekle birlikte; en geniş şekliyle Anadolu köyü ilk olarak bu romanda yerini almıştır*” (Hayber 1988: 15).

*Küçük Paşa*'da; annesi ile birlikte İstanbul'da bir konağa gelen Salih'in konakta yedi buçuk yıl yaşadktan sonra köyüne dönmesi, orada yaşadıkları ve ölümü trajik bir şekilde anlatılır. Romanda anlatılan olaylar, 1312 yılı Şubat ayının son günlerinde başlar. Daha sonra anlatıcı, dokuz yıl öncesine döner ve Salih ile Selime'nin konağa getirilişini ve orada başlarından geçen olayları anlatır. Romanda olayların geçtiği zaman diliminin, istibdad dönemi olduğu defalarca vurgulanmıştır.

Romanda yer yer konu dışına çıkılarak dönemin Anadolu hayatı hakkında yorumlar yapıldığı görülmektedir. Tepeyran, romanının sanat bakımından kusurlarını baştan kabul ederek amacının, Anadolu köylerinin o dönemdeki manzarasını çizmek ve yaşanan faciaları dile getirmek olduğunu şöyle belirtir:

*“Küçük Paşa bir hikâye diye okunur ise sanat nokta-i nazarından pek çok uyubu vardır, onu ‘Anadolu mecmua-ı tesaviri diye okumak gerekir. Fakat ben ‘o saded haricindeki hakikatleri, -renk-âmiz kelebek ölüleri ile yapıp temaşası bâis-i inşirah değil, mucib-i hüzn olan levhalar kabilinden bir ziynet olmak üzere- bu hikâyeyi tezyin için değil; bu muhayyel hikâyeyi o hakiki elvâh-ı facianın hatırıçün yazdım diyemez miyim? Anadolu köylerinin, bütün Osmanlı köylerinin, bütün vatan-ı Osmanî temellerinin ser-nüvişt-i dil-hırâşına müteallik sözler Küçük Paşa’nın, bir köylü çocuğun muhayyel sergüzeştinden ziyade dikkatle okunacağını bit-tabi ümid ederim”* (Tepeyran 1910: 8, Enginün 2006: 388)<sup>1</sup>.

Küçük Paşa romanında işlenen vaka ve romandaki kişiler, dönemin Anadolu gerçeğini vermek için birer vasıta olarak kullanılmıştır. Manastır, Musul, Edirne, Bağdat, Sivas, Ankara, Beyrut, Bursa gibi pek çok vilayette uzunca yıllar vali olarak görev yapan Ebubekir Hâzım Tepeyran, yakından tanıdığı Anadolu coğrafyasının durumunu gözler önüne sererek dikkatleri bölgeye çekmek ister.

Teknik aksaklıklarına rağmen *Küçük Paşa*’da köyün ve köylünün panoraması, gerçekçi, yer yer natüralist tablolar hâlinde anlatılmıştır. Yazar, romanında köylüleri ağız özellikleriyle canlı bir şekilde konuşturmuş, zaman zaman köylülerin âdetlerine ve yaşayışına dair ayrıntılar vermiştir. Şimdi *Küçük Paşa*’da köyün ve köylünün işlenişini örneklerle incelemeye çalışalım:

#### b. KÜÇÜK PAŞA<sup>2</sup> ROMANINA YANSIYAN KÖY HAYATI

*Kova kova indirdiler yazıya  
Tut ettiler al gınalı tazıya  
İş başa düşünce bakmaz kuzuya  
Kırşehir türküsünden*

*Küçük Paşa* romanı, üç ana bölümden oluşur. İlk bölümde Salih’in doğumu, İstanbul’da bir konağa annesiyle birlikte getirilişi, çocuğun konakta yedi buçuk yıl süren hayatı, Suat Paşa tarafından evlatlığa kabul edilmesi, Suat Paşa’nın ölümünden

<sup>1</sup> Eseri sadeleştiren Oktay Akbal’ın şu sözleri de Tepeyran’ın amacını açıklar mahiyettedir: *“Büyükbabam da son yıllarda kalıcı bir yapıt vermenin huzurunu duyabildi az da olsa... Ne var ki edebî bir yapıt saymıyordu, köy gerçeklerinin, acılarının sergilenmesi için yazmıştı bu romanı; dikkatleri köylere, köylülere çekmek için...”* (Akbal 2010: 11).

<sup>2</sup> Romandan yapılan alıntılarda eserin sadeleştirilmiş şeklinden faydalanılmış ve şu baskı esas alınmıştır: Tepeyran 2011.

sonra Salih'in anne ve babasının köye gönderilişi anlatılır. Roman, Salih'in doğduğu köyün tasviri ile başlar:

*"Anadolu'da bir köy..."*

*"Bir buçuk yıl evveline kadar zorba hükümetin asker almak, vergi tarh ve tahsil etmek lazım geldikçe hatırladığı köylerden biri."*

*"Bu küçük köy, dört taraftan yüksek, alçak, çoğu çıplak dağlarla çevrilmiş, enine boyuna birer ikişer saat uzayan ve topraklarının kuvvetiyle ünlenen bu ovanın kuzeybatısına doğru keman sapı şeklinde kıvrılarak iki dağ silsilesinin arasına girdiği yerde kurulmuştur" (s. 13).*

Yazar, daha romanın ilk cümleleri ile okurun dikkatini köye ve köylüye çekmek ister. Kışın zor şartlarından korunmak için büyük kayaların eteğine kurulan bu köy, hükümetin ihmalleri neticesinde yoksul kalmıştır. Zira bu köy, hükümetin ancak vergi ve asker almak için hatırladığı bir yerdir.

Roman boyunca köyün yoksulluğu, hükümetin ilgisizliğine bağlanmıştır. Yazara göre, Anadolu coğrafyasının bu unutulmuş köyünden vergi almak ve onu iyileştirmemeye çalışmamak da affedilmez bir suçtur:

*"İnsan sığımağları oldukları, ancak kapıları önünde kışın karlar, yazın gübreli çamurlar içinde görülen çıplak insan ayakları izlerinin yardımıyla anlaşılan bu pek miskin taş, toprak, çalı çırpı yığınlarından hane diye vergi almak, bu acıklı manzaraları görüp de bir iyileştirme çaresi düşünmemek, asırlar geçse de hiç affolunmaz bir cürümdür" (s. 14).*

Romanın ana kişilerinden Selime'nin "devlet nedir?" sorusuna verdiği cevap, köylünün devleti algılayışını göstermesi bakımından dikkat çekicidir:

*"Devlet nedir?"*

*Selime böyle bayağı bir sorguya nazaran kendisinin pek ahmak zannedilmesine kızmış gibi bir tavır aldı:*

*"Bunu herkes bilir: Köylerden vergi, asker alır. Fakat kendisi gelmez, kuduz gibi zaptiyeleri saldırır, zift gibi yapışkan tahsildarlar gönderir" (s. 36).*

Dönemin Anadolu köylerinde devletin eğitim gibi ihmal ettiği sosyal alanlardan biri de sağlık hizmetleridir. Romanda sağlık hizmetlerindeki aksamalar, Ebubekir Hâzım Tepeyran tarafından köylülerin hekime bakış açıları aktararak eleştirilmiştir:

*"Hekim adı köylü kulağına bir sıhhat muhafızı gibi değil, insan suretinde bir Azrail ismi gibi geliyordu. Liva merkezlerinin bazılarında bulunan belediye hekimleri köylere ancak katil ve pek ağır yaralama gibi hadiselerde savcı ve zabıta memurlarıyla birlikte geldikleri için köylüler, hekimleri ölü hayvan leşleri üzerine konan akbabalar gibi telakki ederlerdi" (s. 138).*

Romanın birinci bölümünde köyün konumundan sonra, insanlar ve hayvanlar tasvir edilmiştir. Bu bölümdeki benzetmelerin, işlenen konuya paralel olarak tabiat

unsurlarına göndermelerle yapıldığı görülmektedir. Örneğin *Küçük Paşa*'nın köye döndükten sonraki hâli, köylülerin konuşmaları arasında şöyle anlatılır:

*"Belii öyle oldu, allalem biraz ahlını da bozdu, oynamaz gülmez, yalnız başına gezer, kendi kendine söylenir yahut cıngıllı dolaşan tavuk cülüğü gibi bir köşede durur büzülür. Yediğini içtiğini gören yoh, yiyecek de yoh ya... Güneküsen çiçeğine döndü sanki, her solukta biraz daha sararıp soluyor, buruşuyor. İnce hastalığa yakalanmış olmalı... Yüzüne bah hele, kırağı vurmuş pancar yaprağına dönmüş, her çeşit boya var"*<sup>3</sup> (s. 22).

Romanda köyün tasvir edildiği ve *Küçük Paşa*'nın köye dönüşünün sezdirildiği parçalardan sonra geriye dönüş tekniği ile Selime'yle oğlunun İstanbul'a getirilişi ve oradaki hayatları anlatılır. Yazarın bu bölümde, köy hayatı üzerinde doğrudan yoğunlaşmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Tepeyran, bu kısımda roman kişilerinden hareketle köylü ve şehirli arasındaki tezata dikkat çekmiştir.

Sütanne olarak İstanbul'a getirilen Selime, konakta köylülüğü nedeniyle hor görülen bir insandır. Kendisini *Allah'ın devesi* olarak eleştiren bir cariyeye Selime'nin verdiği cevap, saflıkla birlikte halk zekâsının hazırcevaplılığı olarak da okunabilir:

*"Nüzhet Hanım'a verilmiş olan genç bir cariyeye, Selime'nin öne arkaya, sağa sola sallanarak yürüyüşüne, sandalyelerin üstüne değil önlerine diz çöküp oturuşuna dikkat ederek, 'Sütüne değil, Allah'ın bir devesi!' dediğinde, Selime derhal, "Allah devesi iplik gibi ayaklarıyla ince ağlar örür, bürümcükler dohur; benimse elimden, ayama bir çorap örmek bile gelmez, Allah'ın pek avare bir kuluym!" cevabını vermişti"* (s. 34).

Romanda Selime, fizikî olarak geldiği köydeki diğer kadınlara benzer ve bu yönüyle Anadolu köy kadını temsil eder:

*"Orada köy kadınlarının maişet tarzları ve yaptıkları işler gibi, kıyafetleri ve el ayak renkleri hemen birbirinin aynı olduğundan Selime kimsenin dikkatini çekemezdi. Güneş yakması, daima açık havaya maruz olması, kış yaz ağır işlerle uğraşmasının neticesi olarak yüzü pek esmer, vücudu ancak kemiklerini örtecek kadar semiz, eli ayağı siyah ve pürüzlü, kendi tabirleri vechiyle pişirgeç gibiyken..."* (s. 46).

Romanın başında tavırları köylü olduğu için konak sakinlerince eleştirilen Selime'nin etrafında zamanla bir sevgi halesi oluşmuştur. Konaktaki cariyeler, bu köylü kadını saflığı ve temiz ahlâkı nedeniyle içlerine alırlar. Romanın ilerleyen bölümlerinde Nevnihal ve Nazikter Kalfa, Salih'in köye gönderilmesine karşı çıkarak köylüden yana tavır koymuşlardır.

Romanda konağın sahibi Suat Paşa, idealize edilmiş bir tiptir. Salih'i evlatlığa kabul eden Paşa, Salih'in konaktakiler tarafından hor görüldüğüne şahit olduğunda "köylü şehirli insanlar birdir." (s. 40) diyerek etrafındakileri uyarır. Başlangıçta Anadolu köy hayatından bihaber olan Suat Paşa, Selime ve Salih konağa geldikten sonra Anadolu köylerinin durumunu, özellikle taşradaki eğitimin içler acısı hâlini

<sup>3</sup> Paragraftaki vurgular, makale yazarına aittir.

öğrenir. Romanın bu bölümünde yazar anlatıcı, araya girerek köylerdeki eğitim durumunu şöyle betimler:

*“Vilayetlerimizin birkaçının merkezi ile bunlar dahilinde bulunan ve nispeten gelişmiş sayılan beş on kaza, livâ merkezleri istisna edilince, diğerlerinde, Selime’nin köyündeki gibi tabut, teneşir koymaya mahsus mahallere veya öteden beri mevcut ahır bozuntusu damlara türlü türlü yeni adlar takarak vilâyet dahilinde üçer beşer bin mektep küşat edildiği resmen ilan olunan ve temelsiz binalar kabilinden idadi mektepleri bile yapılmış olan bazı vilâyet mekteplerinde bile hâlâ iptidai mektebi denmeye layık bir tek mektep bulunmadığını hüznle itiraf edelim” (s. 37).*

Suat Paşa, köylerin eğitim durumunu öğrendikten sonra ivedilikle bütün köylerde okulların kurulması ve bu okulların teşkilatlandırılması ile ilgili bir emir yayımlar. Yazar, romanda köylerle ilgili acil olarak yapılması gerekeni Suat Paşa örneğiyle ortaya koymaya çalışmıştır.

Suat Paşa’nın eşi Naime Hanım, roman boyunca köyü ve köylüyü küçümseyen bir tip olarak kurgulanmıştır. Selime’yi ve oğlunu her fırsatta eleştiren Naima Hanım, *Küçük Paşa’yı* köyüne göndererek onun felaketine sebep olur. Romanın sonunda köye ve köylüye olumsuz bir tavır takınan bu roman kişisi, cezalandırılmış ve vicdan azaplarının sonucunda çıldırmıştır.

Romanın başında şahıslar dünyası etrafında ortaya konmaya çalışılan köy ve şehir hayatı arasındaki tezat, roman boyunca Suat Paşa’nın Nişantaşı’ndaki konağı ile köy hayatı karşılaştırılarak ortaya konulmuştur. Köyden gelen kahramanlarda şatafatı/gösterişi ile şaşkınlık uyandıran konak, köye döndükten sonra önce Selime sonra Salih’in zihninde özlenen ve zaman zaman ulaşılmaya çalışılan bir hayatı simgeler. Köy ise, hem Selime’nin hem de Salih’in istemedikleri hâlde gitmek zorunda kaldıkları, konağın zıddına fakirliği ve sefaleti ile ön plana çıkan bir yerdir.

*Küçük Paşa* romanında yazar, köyün ve köylünün hâlini özellikle Salih köye döndükten sonra ayrıntılarıyla anlatmıştır. Kırk günlük bir bebekken Suat Paşa’nın konağına gelen ve yedi buçuk yıl konakta yaşayan Salih, karşılaştığı köy hayatı karşısında hayal kırıklığına uğrar. Bu hayal kırıklığının oluşmasında konak sakinlerinden Kamil Ağa’nın köy ile ilgili çocuğa anlattıkları etkili olmuştur:

*“Köy kötü olur mu? Geçende Kâmil Ağa söylüyordu; orada bulutlara kadar yüksek dağlar, sürü sürü koyunlar, kuzular, keçiler, kırmızı kanatlı kelebekler, git git tükenmez yeşil kırlar, ak köpüklü çaylar varmış” (s. 66) .*

Tabiatı çok seven Salih’in köye ilk vardığında karşılaştığı manzara, hayal ettiği köy hayatıyla taban tabana zıttır. Çocuğun hayalindeki yüksek dağlar, göz alabildiğine uzanan yeşil kırlar, sevimli koyunlar ve kelebekler yerini kasvetli bir bozkır hayatına bırakmıştır. Hayalindeki köyün enkazı altında kalan *Küçük Paşa’yı* bu ıssız köyde yarı çıplak çocuklarla köpekler karşılar. Kısa süre sonra çocuğun etrafında toplanan insan kalabalığı, meraklı gözlerle Salih’in kim olduğunu sorgular.

Refakatinde geldiği askerler tarafından Salih köy ahalisine *Küçük Paşa* olarak takdim edilir. Köylülerin “Paşa” unvanı etrafındaki tartışmaları, bilgisizliklerini ortaya koyar niteliktedir:

*“Köylüler namazgâh kenarına çömeldiler münakaşaya başladılar. Bir takımı, bu paşalığın, hâlâ hayatta sandıkları Suat Paşa tarafından verilmiş kuru bir unvandan, adeta köy çocuklarının beşiklerine anaları mavi boncuk bağlamaları veya sarı cılız çocukları babalarının ‘tosunum’ diye çağırması gibi bir şey olduğunu iddia etti. Diğer takımın sivri akıllılarından biri de ortaya çıkarak:*

*‘Paşalığı Paşalar değil padişah verir, dedi. ‘Padişah vermiş ise sahihtir. İstese horoza da, keçiye de nişan takar; rütbe verir, kim karışır. Paşalar ilayık dediler, o da olsun buyurdu’ (s. 89).*

Köydeki bütün evler gibi *Küçük Paşa*’nın kalmak zorunda kaldığı baba evi de harap vaziyettedir. Salih için bu ev, ömrünün yedi buçuk yılını geçirdiği konakla karşılaştırıldığında tam bir sefalet yuvasıdır. Yıllarca konakta el üstünde tutulan *Küçük Paşa*’nın baba evinde önüne konulan yufkayı *yemek peşkiri* zannetmesi, çocuğun köy hayatına ne kadar yabancı olduğunu göstermektedir.

Romanın ikinci kısmında Salih, zor da olsa köy hayatına alışmaya başlar. Babası askere giden *Küçük Paşa*, üvey annesi tarafından diğer köy çocukları gibi mayıs (hayvan pisliği) toplamaya zorlanır. Romanın bu bölümünde köy çocukları, köy sefaletinin bir parçası olarak bütün çarpıcılığıyla tasvir edilmiştir:

*“Küçük Paşa, düşünceli, üzgün görünen zayıf hayvanlar ve yoksulluk musibetleriyle şimdiden ihtiyarlamış gibi neşesiz, başları tablalı, elleri mayıslı birkaç çocuk arasında hayli dolaştığı halde elindeki tablaya bir şey koymaya muvaffak olamadı.*

*Onun elini dokundurmaya cesaret edemediği şeyleri köy çocukları yumuşamış birer altın külçesi gibi hırs ve iştiaqla daha yere düşmeksizin havada avlayıp kapışıyorlardı” (s. 140).*

Tablası boş şekilde eve dönmeyi göze alamayan *Küçük Paşa*, ceketindeki düğmelerden birini koparıp çocuklardan birine vermiş ve karşılığında aldığı iki avuç mayısla eve dönmüştür. Köy hayatının bu olumsuzlukları ve özellikle üvey ana baskısı *Küçük Paşa*’yı öylesine bunaltır ki küçük çocuk intihar etmeyi bile düşünür.

Romanda köy çocukları gibi köy halkı da sürdürmek zorunda kaldıkları bir hayata alışmış somurtkan insanlar olarak tasvir edilir:

*“Bütün bu sefaletlerin, gelecek faciaların hikâye ve kehanet satırları oyulmuş, kabarmış olan bu buruşuk yüzlere bakıp da halden mükedder, gelecekte meyus olmamak mümkün değildi. Bu sefil halkı ne baharlar, ne bayramlar güldürmüştü, ne acılar, işkenceler öldürebilirdi. Her biri acı ve yakıcı birer hatıra ihya, birer macera ihtar ederek hüznü artırıyordu. Tunçtan yapılmış bir nevhager heykeli nasıl daima somurtkan ise, bunlar da öyleydiler” (s. 150).*

Eserden alınan aşağıdaki cümleler, köy hayatının bütün bu olumsuzluklarına rağmen köye ve köylüye sevecenlikle yaklaşan Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* romanında vermek istediği mesajı özetler mahiyettedir:

“Yurtseverlik hislerinin insanları ne kadar büyük fedakârlıklara katlandırıldığını anlamak için her yerden önce köylere gitmeli, köylülerin çoluk çocuğu, genci, ihtiyarı, kadını ihtiyarı ile nasıl didiştiklerini sefalet, açlığa, zulme nasıl göğüs gerdiklerini görmelidir”(s. 154 ).

Romanda işlenen köyün Orta Anadolu köylerinden biri olduğu, roman kişilerinin konuşmalarındaki ağız özelliklerinden anlaşılmaktadır. Yazar, köy ve köy hayatını gerçekçi bir bakış açısıyla vermek için roman kişilerini ağız özellikleriyle konuşturmuştur. Aşağıdaki tabloda *Küçük Paşa* romanında ağız özelliği gösteren bazı kelimelerle bu kelimelerin romanda geçtikleri sayfa numaraları ve anlamları verilmiştir:

| Kelime                     | Anlamı                                                                                  | Kelime                      | Anlamı                         |
|----------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------|--------------------------------|
| <i>pürçek</i> (s. 93, 111) | <i>kâkül</i>                                                                            | <i>gölük</i> (s. 77)        | <i>eşek</i>                    |
| <i>gögez</i> (s. 17)       | <i>lâciverde yakın mavi renk</i>                                                        | <i>mayıs</i> (s. 85)        | <i>büyükbaş hayvan dışkısı</i> |
| <i>çitari</i> (s. 93)      | <i>ipek ve pamukla dokunan bir çeşit çizgili kumaş</i>                                  | <i>sındı</i> (s. 95)        | <i>makas</i>                   |
| <i>fermane</i> (s. 21)     | <i>üzerinde işlemler bulunan kadınların giydiği bir tür yelek</i>                       | <i>göme</i> (s. 96)         | <i>define</i>                  |
| <i>çingilli</i> (s. 22)    | <i>saçaklı</i>                                                                          | <i>sıdırmak</i> (s. 98)     | <i>(yumurta) kırmak</i>        |
| <i>küldöken</i> (s. 25)    | <i>kadın, eş</i>                                                                        | <i>çırakma</i> (s. 98)      | <i>lamba, çıra konulan yer</i> |
| <i>yunak</i> (s. 30)       | <i>üstü açık, dört tarafı duvarlarla çevrilmiş çamaşır yıkanan ve banyo yapılan yer</i> | <i>keven</i> (s. 98)        | <i>dikenli bir çeşit ot</i>    |
| <i>keşik</i> (s. 31)       | <i>nöbet, sıra</i>                                                                      | <i>şepe</i> (s. 99)         | <i>yufka ekmek</i>             |
| <i>söbü</i> (s. 31)        | <i>oval, yumurta biçiminde</i>                                                          | <i>zabı</i> (s. 101)        | <i>sahibi</i>                  |
| <i>pişirgeç</i> (s. 46)    | <i>üzerinde yufka pişirilen sac</i>                                                     | <i>ödü sıdmak</i> (s. 102)  | <i>çok korkmak</i>             |
| <i>samit</i> (s. 46)       | <i>öküzlerin bağlanmasına yarayan demir ya da araç çubuk</i>                            | <i>güççe</i> (s. 103)       | <i>bez bebek</i>               |
| <i>sormuk</i> (s. 104)     | <i>tülbent içine tatlı konularak yapılan emzik</i>                                      | <i>Ankes/enkes</i> (s. 135) | <i>mahsustan, şaka yollu</i>   |

|                       |                                                                     |                                  |                                            |
|-----------------------|---------------------------------------------------------------------|----------------------------------|--------------------------------------------|
| yayhamak (s. 136)     | yıkamak                                                             | -batır (s. 111)                  | şimdiki zaman eki, tekil üçüncü şahıs -yor |
| daylı (s. 137)        | ölesice anlamında ilenç                                             | selevir (s. 111)                 | hasırdan örülmüş torba                     |
| soruh (s. 137)        | sorgu                                                               | barak (s. 111)                   | çok tüylü köpek                            |
| gözer (s. 112)        | büyük kalbur                                                        | singil (s. 138)                  | uyuşuk, tembel                             |
| hıra (s. 138)         | cılız, çelimsiz                                                     |                                  |                                            |
| çülük[cülük] (s. 112) | kümes hayvanlarının yavrusu                                         | irah (s. 112)                    | uzak                                       |
| serme (s. 140)        | gübre, tezek                                                        | kelik (s. 116)                   | çocuk ayakkabısı                           |
| çavmak (s. 143)       | güneş doğmak                                                        | şargadalık [şarkadalık] (s. 116) | haylazlık, yaramazlık                      |
| düven (s. 151)        | önüne koşulan hayvanlarla çekilen bir sapı saman eden bir tür aleti | göde (s. 121)                    | şişman, tombul                             |
| ıslah (s. 157)        | parıltılı                                                           | sinsiz (s. 122)                  | inatçı, sinirli                            |
| eynehan (s. 157)      | obur, midesine düşkün                                               | delik dırsık (s. 127)            | delik deşik                                |
| tapış (s. 127)        | sırtını sıvazlamak                                                  | epelek (s. 163)                  | 1.kelebek 2.dağımk saç                     |

Tablo I: Küçük Paşa romanında ağız özelliği gösteren bazı kelimeler ve anlamları<sup>4</sup>

Tablodan anlaşılacağı üzere eserde ağız özelliği gösteren kelime kadrosu oldukça zengindir. Romanda bu tür dil kullanımlarının, özellikle Selime, Haçça ve Ali'nin konuşmalarında yoğunlaştığı görülür. Bu özellik, romanda köy hayatının anlatıldığı bölümlerde esere gerçekçi bir hava katarken; "eserin İstanbul'da geçen kısımlarında sadece güldürme amacına hizmet eder"(Enginün 2006: 394).

Küçük Paşa'da ağız özelliği gösteren kelimelerin yanı sıra "Şafii mescidine girmiş it eniği gibi..."(s. 44), "Karı parasıyla alınan eşşek su yolunda ölür."(s. 56) "Oğlan yedi oyuna, çoban yedi koyuna gitti"(s. 56), "Çocuk karnı, deliği açık çeşme yalağına benzer."(s. 99), "Garip itin kuyruğu apış arasında gerek."(s. 116), "Yeldir tazıyı, görsün yazıyı."(s. 120) "İtin ayağı daştan esirgenmez."(s.120) "Mismillasız cin değneğine basmışa döndermek"(s. 143) gibi köylünün dil özellikleriyle yaşam tarzını yansıtan atasözü ve deyimler de kullanılmıştır. Romanda özellikle Selime ile Haçça'nın konuşmalarında "gözü çıhsın, en iyisi bu köyün en büyük taşlarının altında kalsın, üstüne camış basmış kurbağaya dönsün!"(s. 113) örneğindeki gibi beddualara yer verilmiştir. Bütün bu kullanımlar, eserin diline bir hareketlilik ve tabiiyet katmıştır.

Ebubekir Hâzım Tepeyran, romanında dönemin taşra hayatındaki bazı halk inanışlarını da işler. Bu inanışlardan bazıları "kasırgaları şeytanların düğünü olarak adlandırmak"(s. 82); "güneş ve ay tutulmalarında olduğu gibi avdan eli boş dönenleri tas çalarak karşılamak"(s. 141), "tekin olmayan yerlere su dökülmesi sonucu cin çarpması"(s. 148) şeklinde sıralanabilir.

<sup>4</sup> Ağız özelliği gösteren kelimelerin anlamlarını tespit etmek için <http://www.tdk.gov.tr> sitesindeki Tarama Sözlüğü ve Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nden faydalanılmıştır.

Bazı araştırmacılar yüksek kayaların eteğine konumlanmış ve roman boyunca bir sefalet merkezi olarak tasvir edilen köyün, bir Niğde köyü olduğu hususunda fikir yürütmüşlerdir<sup>5</sup>. Yazarının Niğdeli olmasının yanı sıra roman kişilerinin konuşmalarında yalnız Niğde ve yöresinde kullanılan bazı kelimelerle karşılaşmamız<sup>6</sup>, romanda anlatılan köyün bir Niğde köyü olduğu fikrini artırmaktadır. Bununla birlikte *Küçük Paşa*'nın tek bir köyden ziyade bütün Anadolu köylerinin o dönemdeki görüntüsünün çizilmek gayesiyle yazıldığı gözden kaçmamalıdır.

## SONUÇ

*Seher vakti bu yerde kimler ağlamış  
Çimenler üstünde gözyaşları var  
Erzincan türküsünden*

Ahmed Mithad Efendi'nin *Bahtiyarlık ile Bir Gerçek Hikâye*, Ömer Âli Bey'in *Türkmen Kızı*, Mizancı Murad Bey'in *Turfanda mı Turfa mı?* ve Nabizâde Nazım'ın *Karabibik* adlı eserleri, tahkiyemizin taşraya açılmasında önemli adımlar olarak dikkat çeker. Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın II. Meşrutîyet'in ilanından hemen sonra yayınladığı *Küçük Paşa* da ilk köy romanlarımızdan biridir. Romanda yedi buçuk yaşına kadar konakta yaşayan bir çocuğun, köy hayatı ile yüzleşmesi sonucu ortaya çıkan çatışma üzerine yoğunlaşmıştır.

*Küçük Paşa*'da istibdat döneminde Orta Anadolu'da bir köyde cereyan eden olaylar anlatılmıştır. Romanda köy hayatı, daha çok olumsuz bir çevrenin sosyal alanı olarak verilmiştir. Köylünün yaşamındaki sefaletinin sebebinin *devlet* olduğu, bu sebeple devletin köyün ve köylünün acılarına merhem olması gerektiği roman boyunca vurgulanmıştır.

*Küçük Paşa*'da köy hayatı, gerçekçi yer yer natüralist tablolar hâlinde anlatılır. Köy hayatı ile ilgili ayrıntılar, edebiyat tarihimizde ilk kez bu ölçüde net bir şekilde ortaya konulmuştur. Uzunca yıllar Anadolu'da valilikler yapan Tepeyran'ın *Küçük Paşa*'yı yazarken, bulunduğu yerlerle ilgili gözlem ve tecrübeleriyle hatıralarından beslendiği görülür<sup>7</sup>. Yazar, roman kişilerini ağız özellikleriyle konuşturmuş, köyün

<sup>5</sup> Bu konuda bkz: Kudret 2004: 384, Hayber 1988: 70, Soyak 2013.

<sup>6</sup> Romanda geçen bu tür kelimelerden biri *şarkadalıktır* ve *haylazlık*, *çocuk yaramazlığı* anlamına gelir. Ebubekir Hâzım Tepeyran, *Hatıralar* adlı eserinde Niğde ile ilgili çocukluk hatıralarını aktarırken bu kelimeyi anlamıyla birlikte zikretmiştir. Bkz: Tepeyran 1998: 3.

<sup>7</sup> Yazar, vali olarak görev yaptığı yerlerde yaşadıklarını, çocukluk yıllarından başlayarak *Hatıralar* adlı eserinde anlatmıştır. Bu hatıralar, *Küçük Paşa* kaleme alınırken yazarın muhayyilesini harekete geçirmiştir. Örneğin Ebubekir Hâzım Tepeyran, *Hatıralar* adlı eserinde bizzat şahit olduğu Ferecik-Padoma hattından yapılan asker sevkîyatını, *Küçük Paşa* romanında bir askerî ağzından anlattığını belirtmiştir: Tepeyran 1998: 256-257.

ve köylünün hayat tarzını yansıtan ayrıntılara bütün canlılığıyla romanında yer vermiştir.

#### KAYNAKÇA

- AKBAL, Oktay (2010), "Küçük Paşa'ya Dair..." (Küçük Paşa romanına önsöz), Tepeyran, Ebubekir Hazım, *Küçük Paşa*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (2006), *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete(1839-1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- HAYBER, Abdülkadir (1988), *Ebubekir Hâzım Tepeyran*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- KAPLAN, Ramazan (1997), *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara: Akçağ Yayınları
- KUDRET, Cevdet (2004), *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, C.I, İstanbul: Dünya Yayınları.
- OKAY, Orhan (1990), "Türk Romanında Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmed Mithad Efendi", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Dergâh Yayınları
- OKAY, Orhan (2011), "Türk Romanında Köy Gerçeği ve Yaban", *Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (1998), "İlk Köy Romanımız Türkmen Kızı (Mı?)", *Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara: Feryal Matbaacılık.
- PAŞABEY-ZÂDE, Ömer Âli Bey (1997), *Türkmen Kızı*, (Haz: M. Kayahan ÖZGÜL), Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- TEPEYRAN, Ebubekir Hâzım (1326/1910), *Yeni Şeyler Birinci Cilt Küçük Paşa*, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Neşriyat.
- TEPEYRAN, Ebubekir Hâzım (1998), *Hatıralar*, (Haz: Faruk İLİKAN), İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret AŞ. Yayınları.
- TEPEYRAN, Ebubekir Hâzım (2011), *Küçük Paşa*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.

#### AĞ KAYNAKLARI

- <http://www.tdk.gov.tr>, *Tarama Sözlüğü*, (30.03.2012)
- <http://www.tdk.gov.tr>, *Türkiye Ağızları Sözlüğü*, (30.03.2012)
- SOYAK, Murat (2012), Niğdeli Küçük Paşa, <http://www.defterk.com/yazar.asp?yaziID=1853> (18.03.2013).